

UDK 330.341.1:334.72(100)

**TADBIRKORLIK FAOLIYATIDA INNOVATSION FAOLIYATNI
RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI**

Muxammadiyeva Dilafruz Alisher qizi

Qarshi davlat texnika universiteti "Innovatsion iqtisodiyot" kafedrası dotsenti.

daminov.da1996@gmail.com

ORCID:0009-0008-3337-6203

Sayfullayev Sirojjon Ikrom o'g'li

Qarshi davlat texnika universiteti magistranti.

sirojjonsayfullayev072@gmail.com

ORCID: 0009-0000-4283-3201

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20552973>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tadbirkorlik faoliyatida innovatsion faoliyatni rivojlantirishning xorijiy tajribalari tahlil qilingan. Xususan, AQSh, Germaniya, Janubiy Koreya, Isroil va Xitoy davlatlarida innovatsion tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, davlat siyosati, ilmiy-tadqiqot institutlari va biznes subyektlari o'rtasidagi hamkorlik tizimi o'rganilgan.

Tadqiqot natijasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishning samarali yo'nalishlari aniqlanib, O'zbekiston sharoitida ularni qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, innovatsion faoliyat, tadbirkorlik, startap, texnopark, innovatsion ekotizim, ilmiy-tadqiqot faoliyati, raqamli iqtisodiyot, xorij tajribasi, innovatsion rivojlanish.

Kirish. Jahon iqtisodiyotida raqobatning kuchayishi, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va globallashtirish jarayonlari tadbirkorlik faoliyatining innovatsion yo'nalishda rivojlanishini taqozo etmoqda. Hozirgi sharoitda innovatsiyalar iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri sifatida namoyon bo'lib, mamlakatlarning xalqaro raqobatbardoshligini belgilovchi muhim mezon hisoblanadi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, innovatsion tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samarali tashkil etilishi iqtisodiyotning yuqori sur'atlarda rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bois innovatsion faoliyatni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribalarini o'rganish va ulardan milliy iqtisodiyot sharoitida foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. Innovatsion rivojlanish nazariyasining shakllanishida iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari muhim o'rin tutadi. Avstriyalik iqtisodchi Joseph Schumpeter innovatsiyalarni iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholab, tadbirkorlarni innovatsion o'zgarishlarning tashabbuskori deb hisobladi.

Paul Romer tomonidan ishlab chiqilgan endogen iqtisodiy o'sish nazariyasida ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning muhim omili sifatida talqin etilgan.

Peter Drucker innovatsiyani tadbirkorlikning asosiy vositasi deb hisoblab, yangi imkoniyatlarni yaratish va ulardan samarali foydalanish zarurligini ta'kidlagan.

Mahalliy olimlar tomonidan ham innovatsion faoliyatning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati, innovatsion infratuzilmani rivojlantirish va innovatsion tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash masalalari keng tadqiq etilgan.

Metodologiya. Tadqiqot jarayonida ilmiy abstraksiya, qiyosiy tahlil, statistik tahlil, tizimli yondashuv va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Xorijiy davlatlarning innovatsion rivojlanish bo‘yicha tajribalari o‘rganilib, ularning tadbirkorlik faoliyatiga ta’siri baholandi.

Shuningdek, xalqaro tashkilotlar, jumladan, World Intellectual Property Organization, Organisation for Economic Co-operation and Development va World Bank ma’lumotlari tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari.

AQSh tajribasi. AQSh innovatsion tadbirkorlik rivojlangan mamlakatlar orasida yetakchi hisoblanadi. Mamlakatda innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash uchun venchur kapital bozori, ilmiy markazlar, universitetlar va biznes subyektlari o‘rtasida samarali hamkorlik yo‘lga qo‘yilgan.

Xususan, Silicon Valley dunyodagi eng yirik innovatsion markazlardan biri bo‘lib, minglab startap kompaniyalarning shakllanishiga xizmat qilmoqda.

Germaniya tajribasi. Germaniyada innovatsion faoliyat sanoat korxonalari, ilmiy markazlar va universitetlar hamkorligi asosida rivojlantiriladi. Ayniqsa, Fraunhofer Society ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishda muhim rol o‘ynaydi.

Mamlakatda kichik va o‘rta biznes subyektlarini innovatsion loyihalarga jalb qilish uchun grantlar va imtiyozli kreditlar keng qo‘llaniladi.

Janubiy Koreya tajribasi. Janubiy Koreya iqtisodiy taraqqiyotida innovatsion tadbirkorlik muhim o‘rin egallaydi. Davlat tomonidan ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari (R&D) uchun katta mablag‘lar ajratiladi.

Natijada mamlakat elektronika, axborot texnologiyalari va sun’iy intellekt sohalarida dunyo yetakchilaridan biriga aylangan.

Isroil tajribasi. Isroil “Startaplar mamlakati” sifatida tanilgan. Bu yerda innovatsion korxonalarini moliyalashtirishning rivojlangan tizimi mavjud. Venchur fondlar va biznes-inkubatorlar faoliyati yuqori samaradorlik bilan tashkil etilgan.

Aholi sonining nisbatan kamligiga qaramasdan, innovatsion startaplar soni bo‘yicha Isroil dunyoda yetakchi o‘rinlardan birini egallaydi.

Xitoy tajribasi. Xitoyda innovatsion rivojlanish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Texnoparklar, innovatsion zonalar va yuqori texnologiyalar markazlari faoliyatiga keng ko‘lamda investitsiyalar yo‘naltirilmoqda.

Natijada mamlakat yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarish bo‘yicha dunyoning eng yirik markazlaridan biriga aylangan.

1-jadval.

Xorijiy mamlakatlarda innovatsion tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari

Mamlakat	Asosiy mexanizm	Afzalligi	Natija
AQSh	Venchur kapital	Startaplarni moliyalashtirish	Yuqori texnologik kompaniyalar
Germaniya	Ilm-fan va biznes	Texnologiya	Sanoat innovatsiyalari

	integratsiyasi	transferi	
Janubiy Koreya	R&D xarajatlari	Texnologik rivojlanish	Yuqori eksport
Isroil	Biznes inkubatorlar	Startaplarni qo'llash	Innovatsion ekotizim
Xitoy	Texnoparklar	Investitsiyalarni jalb qilish	Sanoat modernizatsiyasi

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirishda turli mamlakatlar o'zlarining iqtisodiy va institutsional xususiyatlaridan kelib chiqib turli mexanizmlardan foydalanmoqda. AQSh tajribasida venchur kapital tizimi innovatsion startaplarni moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanib, bu mamlakatda yuqori texnologiyali kompaniyalar va global innovatsion korporatsiyalarning shakllanishiga xizmat qilgan. Natijada AQSh dunyoning eng yirik innovatsion markazlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Germaniyada innovatsion rivojlanish ilm-fan va biznes integratsiyasiga asoslangan bo'lib, ilmiy tadqiqot natijalarini ishlab chiqarishga joriy etish mexanizmlari samarali yo'lga qo'yilgan.

Bu esa sanoat tarmoqlarida texnologik yangilanishlar va innovatsion mahsulotlar ulushining ortishiga olib kelgan.

Janubiy Koreya tajribasi innovatsion faoliyatni rivojlantirishda ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari (R&D)ga katta hajmdagi investitsiyalar yo'naltirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur siyosat mamlakatning yuqori texnologiyali mahsulotlar eksporti hajmini sezilarli darajada oshirishga xizmat qilgan.

Isroilda biznes inkubatorlar va startaplarni qo'llab-quvvatlash tizimi innovatsion ekotizimning shakllanishiga zamin yaratgan. Natijada mamlakat aholi soni nisbatan kam bo'lishiga qaramay, innovatsion startaplar soni bo'yicha dunyoning yetakchi davlatlaridan biriga aylangan.

Xitoyda esa texnoparklar va maxsus innovatsion hududlar tashkil etish orqali investitsiyalarni jalb qilish hamda ilg'or texnologiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etish amaliyoti keng qo'llanilmoqda. Bu esa sanoatning modernizatsiyalashuvi va yuqori texnologiyali ishlab chiqarishning jadal rivojlanishiga imkon yaratgan.

Umuman olganda, jadvalda keltirilgan ma'lumotlar innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirishda davlat ko'magi, ilm-fan va biznes hamkorligi, venchur moliyalashtirish tizimi hamda innovatsion infratuzilmaning mavjudligi muhim omil ekanligini ko'rsatadi. Ushbu tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish innovatsion faoliyat samaradorligini oshirish va iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

2-jadval.

O'zbekiston uchun tavsiya etiladigan yo'nalishlar

Yo'nalish	Amalga oshirish mexanizmi	Kutilayotgan natija
Venchur fondlar	Xususiyl-investorlarni jalb qilish	Startaplar soni oshadi
Texnoparklar	Hududiy markazlar tashkil etish	Innovatsion mahsulotlar ko'payadi

Universitet-biznes hamkorligi	Qo'shma loyihalar	Texnologiya transferi tezlashadi
-------------------------------	-------------------	----------------------------------

Munozara. Xorijiy tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, innovatsion tadbirkorlikning muvaffaqiyatli rivojlanishi quyidagi omillar bilan bog'liq:

- davlat tomonidan tizimli qo'llab-quvvatlash;
- ilmiy-tadqiqot institutlari va biznes hamkorligi;
- venchur moliyalashtirish tizimining rivojlanganligi;
- innovatsion infratuzilmaning mavjudligi;
- startaplar faoliyatini rag'batlantirish;
- intellektual mulk huquqlarining himoyalanganligi;
- raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi.

Mazkur omillarning uyg'unlashuvi innovatsion mahsulotlar va xizmatlar yaratish imkoniyatlarini kengaytiradi hamda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion faoliyatni rivojlantirish zamonaviy tadbirkorlikning barqaror o'sishi va raqobatbardoshligini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlili innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirishda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ilm-fan va biznes integratsiyasi, venchur moliyalashtirish tizimi hamda innovatsion infratuzilmaning mavjudligi alohida ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. AQShda venchur kapital mexanizmlarining rivojlanganligi, Germaniyada ilmiy tadqiqotlar va ishlab chiqarish o'rtasidagi samarali hamkorlik, Janubiy Koreyada ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yo'naltirilayotgan investitsiyalarning yuqori darajasi, Isroilda startaplar va biznes inkubatorlarni qo'llab-quvvatlash tizimi hamda Xitoyda texnoparklar faoliyatining keng rivojlanganligi innovatsion rivojlanishning muhim omillari sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur tajribalar shuni ko'rsatadiki, innovatsion faoliyatni rivojlantirish faqatgina alohida korxonalarining tashabbusiga emas, balki davlat, ilmiy muassasalar, oliy ta'lim tashkilotlari va biznes subyektlari o'rtasidagi hamkorlikning samarali yo'lga qo'yilishiga ham bog'liqdir.

Innovatsion ekotizimning shakllanishi yangi texnologiyalarni yaratish, ularni tijoratlashtirish hamda iqtisodiyotning turli tarmoqlarida qo'llash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shundan kelib chiqib, O'zbekistonda innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalarini kengaytirish, venchur fondlar faoliyatini rivojlantirish va startap loyihalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlari va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirish jarayonlarini rag'batlantirish ham muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, hududlarda texnoparklar va biznes inkubatorlar faoliyatini kengaytirish, innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi korxonalarga soliq va kredit imtiyozlarini taqdim etish hamda innovatsion menejment bo'yicha malakali kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish zarur. Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi mamlakatda innovatsion tadbirkorlikning rivojlanishiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga, investitsion jozibadorlikning oshishiga va iqtisodiyotning barqaror o'sishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Schumpeter J.A. *The Theory of Economic Development*. – New York: Harvard University Press, 1934.
2. Romer P.M. Endogenous Technological Change // *Journal of Political Economy*. – 1990. – Vol. 98. – No. 5. – pp. 71–102.
3. Drucker P.F. *Innovation and Entrepreneurship*. – New York: Harper Business, 1985.
4. OECD. *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*. – Paris: OECD Publishing, 2018.
5. WIPO. *Global Innovation Index 2024*. – Geneva: World Intellectual Property Organization, 2024.
6. World Bank. *World Development Report: Innovation for Development*. – Washington DC, 2023.
7. Freeman C. *The Economics of Industrial Innovation*. – London: Routledge, 1997.
8. Lundvall B.A. *National Systems of Innovation*. – London: Anthem Press, 2010.
9. Porter M.E. *The Competitive Advantage of Nations*. – New York: Free Press, 1990.